

Sürdürülebilir Kalkınmanın Küresel Çöküşü

Baran BOZOĞLU

ODTÜ Kentsel Politika Planlama ve Yerel Yönetimler Y.Lisans Öğrencisi
TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Ankara Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi

5 Haziran 1972 tarihinde, Birleşmiş Milletler tarafından ilk defa toplanan Çevre Konferansı 113 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiş ve çevre-insan kavramları toplantıların temelini oluşturmuştu. 5 Haziran Dünya Çevre Günü de bu toplantıda ilan edilmiştir.

Stockholm'de başlayan toplantılar serisi ufak çaplı konferanslarla birçok ülkede gerçekleştirilmiş, bilim çevreleri ve hükümetler çevre sorunlarını doğa-insan temelinde tartışmaya devam etmiştir.

20 yıl sonra, iki kutuplu dünyanın sona erdiği, soğuk savaşın kısmen kapandığı, dünya siyasetinin tek kutup ekonomi-politikalarıyla şekillendirildiği bir süreçte, 3-14 Haziran 1992

tarihlerinde Birleşmiş Milletler, Brezilya'nın Rio kentinde "Çevre ve Kalkınma" Konferansı gerçekleştirdi. Bu konferansın en önemli özelliği kalkınma temelinde şekillenmesiydi. Yapılan toplantılarda, ülkelerin çevre ve kalkınma alanlarındaki sorumlulukları, Gündem 21 ve ormanların sürdürülebilir yönetimi gibi konularda ilkesel kararlar alınmıştır. Bu gibi temel konuların yanında, somut olarak, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi imzaya açılmıştır.

Bu konferansların sonuncusu 26 Ağustos 2002 tarihinde Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde toplanmış ve konferansın başlığı "Sürdürülebilir

Kalkınma Dünya Zirvesi” olarak belirlenmiştir.

Kuşkusuz bu tarihsel süreç içerisinde, uluslararası alanda birçok önemli sözleşme imzalanmış, ülkelerin askeri ve ekonomik işbirlikleri dışında çevre sorunları konusunda ortak çalışmalar yapmalarının önü açılmıştır. Bu çalışmalarda çevre sorunlarının küresel yani tüm dünya ülkelerinin ve halklarının ortak sorunu olduğu görülmüştür. Yapılan konferanslarda, çevre kavramının içerisine, insanların barınma, beslenme, yoksulluk gibi sorunlarının yanında, sanayileşme, ekonomi politikaları, kentleşme, alt yapı sorunları gibi doğaya verilen her türlü zarar da tartışılmıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise; 1972 yılında düzenlenen konferans ile 1980'lerin sonlarına doğru değişen dünya düzeni sonucunda 1992 yılında toplanan Rio Konferansı arasındaki öngörü farklılıklarıdır.

Stockholm konferansının ana teması insan ve çevre iken, 1992 yılında düzenlenen Rio Konferansı'nın ana teması “kalkınma” olarak belirlenmiştir.

Kalkınma olmadan çevre mi olur canım?...

Dünyada kalkınmanın silah sanayi (savaşlar), kozmetik sektörü, uyuşturucu ve inşaat sektörü üzerinden geliştiğini bir kenara koyacak olursak, bu sorunun karşılığı aslında başka birçok soru olabilir: Kalkınma nedir? Kalkınmanın temel ilkeleri nelerdir? Nasıl bir kalkınma? Hangi yaklaşıma göre kalkınma? Kimin kalkınması?

Bu sorulara cevap verilmeden “Sürdürülebilir Kalkınma”yı tartışmak, sulak alana inşaat yapmak kadar tehlikeli ve bir o kadar da ranta açıktır.

Kalkınma kavramını tartışmayan, çıkardıkları kanunları, imzaladıkları anlaşmaları kamu ile paylaşmadan, iktidar araçları ile kamuya kabul ettiren kimi zaman da insanları kendileri için iyi olduğuna inandıran totaliter yaklaşımlar dünyanın yaşam alanlarını etkileyecek olan “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramını da kamufle etmektedirler.

Sürdürülebilir kalkınmanın, kalkınma yaklaşımını anlamak için “0.5 lt” olarak paketlenen pet şişelere veya ulaşım politikalarına bakmak yeterli olacaktır.

Suyun paketlenmesinde harcanan enerjiden, tüketilen hammaddeye kadar ciddi çevre sorunlarına neden olduğu bilinmektedir. “Sürdürülebilir Kalkınma”ya göre ise bu tüketim çılgınlığı meşrudur ve bu çılgınlık “kirleten öder” mantığı ile kontrol altına alınmaya çalışılır, bir yandan da çevre teknolojileri kullanılarak atığın azaltılması hedeflenir ama neden 0.5 litrelik bir suyun paketlenmesi sorgulanmaz. Bu yaklaşıma göre hem kalkınılır hem de çevre korunmuş olur. Aslında kalkınan suyun paketlenmesinden satışına kadar geçen süreçteki fabrika sahipleridir. Yani daha açık söylemek gerekirse kapitalist ekonomi içerisindeki sermaye sınıfıdır. İşte tam da bu noktada üretim sürecinin, ekonomi politikası ile beraber ekolojik sorunlara müdahil olduğunu görebiliriz.

Ülkemizde Sürdürülebilir Kalkınma politikalarının uygulanmaya çalışıldığını kabul edersek, ki böyledir, (2872 sayılı Çevre Kanunu'nda yapılan son değişikliklerle ve önceki uygulamalarla beraber) kent içi ulaşım politikalarında kalkınmacı bir yaklaşımın egemen olduğunu görebiliriz. Bu kalkınmacı yaklaşım kendisini, rant için kenti planlamaya ve sosyal çalışmalardan uzaklaşmaya itmektedir. Ankara özelinde bakacak olursak ki bu kent birçok kente örnek teşkil etmektedir, bireysel araba kullanımının katlı kavşaklar ve yol genişletme çalışmaları ile arttırıldığı, toplu taşımının işlevsizleştiği yani sağlıklı, zamanında ulaşım sağlayamayan, yetersiz ulaşım araçlarının kullanıldığı, öte yandan metro çalışmalarının bitirilmediği görülebilir. Buradaki kalkınma yaklaşımı da otomobil fabrikalarının ve petrol satıcılarının kalkınması üzerine kurulmuştur. Kentlilerin hakkı olan sağlıklı toplu taşıma sistemi ise geri plana atılmıştır.

Neler Oluyor?

Dünyaya bakacak olursak; UNDP (BM Kalkınma Programı) tarafından 2006 yılında yayınlanan insani gelişme raporuna göre; 385 milyon insan günde 1 dolardan az parayla yaşıyor, 660 milyon insan 2 dolardan az parayla yaşamı sürdürüyor; en zengin %20, dünya gelirlerinin dörtte üçüne sahipken, en yoksul %20 dünya gelirinin %1,5'una sahip; dünyanın en zengin 500 kişisinin, en yoksul 416 milyon kişisinden daha fazla geliri bulunuyor 1.1 milyar insanın güvenli suya erişimi yok; 2.6 milyar insanın gelişmiş sağlık koşullarına erişimi yok; Avrupa'da ortalama su kullanımı 200300 litre/gün ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 575 litre/gün olmasına rağmen, kalkınmakta olan ülkelerde yaşayan halkın beşte biri insan hakkı olarak kabul edilen en az 20 litre/gün suya ulaşmamaktadır. Kalkınmakta olan ülkelerde en zengin halkın %20'si şebeke sistemi ile ulaşan suyun %85'ini, halkın en yoksul %20'lik kısmı ise sadece %25'ini kullanabilmektedir. Cakarta, Manila, Lima ve Nairobi'de dar gelirli aileler, su tüketimleri karşılığında New York, Londra ve Roma'da refah içinde yaşayan insanlara göre 510 kat daha fazla bedel ödemektedirler. Yirminci yüzyıldaki çatışmalarda, daha önceki 4 yüzyıldaki toplamın yaklaşık 3 katı kadar insan yaşamını kaybetmiştir. Doğal kaynaklar, sivillere uygulanan yasa dışı vergiler, haydutluk ve yağma, düşük gelirli ülkelerde çatışmaları finanse etmektedir.

Asya'da Yangçe, Mekong, Salween, Ganj ve İndüs nehirleri yok olma tehlikesi altındadır. Yine SSCB'de uygulanan aşırı sanayileşme ve hızlı kalkınma mantığı, Aral Gölü ve bu göle bağlı nehirleri kurutmuştur. Bölgedeki tüm canlılar yok olmuştur. Ayrıca yine Sovyet dönemindeki nükleer denemeler Kazakistan'ın Semi-Palanski bölgesinde ve ayrıca hala Çin'de uygulanan nükleer denemeler yüzünden Uygur Bölgesi'nde doğan her 10 çocuktan 1'i sakat doğmaktadır. Avrupa'da Tuna, Latin Amerika'daki Rio de La Plata ve Rio Grande, Afrika'daki Nil ve Avustralya'daki Murray-Darling risk altındaki nehirler listesinde yer alıyor. Ganj ve Rio Grande nehirlerindeki suyun, tarım ve insani ihtiyaçlar için aşırı tüketiminin bu nehirlerin kurummasına yol açacağı da açıklandı. İndüs ve Nil Nehri küresel ısınma, Mekong kontrolsüz balıkçılık, Yangçe sanayileşmenin getirdiği kirlilik nedeniyle tehdit altında. Rio de La Plata, Tuna ve Salween nehirlerinin suyuysa barajlar ve gemicilik için hazırlanan altyapı projeleri nedeniyle çekiliyor.

Türkiye de ise;

19 milyon insan açlık sınırında yaşıyor, her beş kişiden dördü belediye hizmetlerinden yararlanmakta ve çevre sağlığı açısından belediyelerin vereceği hizmete bağlı bir yaşam sürmekte, belediyelerin %69'u kanalizasyon şebekesine sahip, mevcut 3225 belediyenin 324'ünün atıksuları, 195 atıksu arıtma tesisi ile artılmakta, 3225 belediyeden içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı yalnızca 304, katı atık depolama tesisleri sayısı yalnızca 46, tehlikeli atıkların sadece yüzde 5'i kuralına uygun yok ediliyor, %40'ı da yakılıyor, tehlikeli atık yakma tesislerinin yapımı için gereken toplam yatırım 2004 fiyatlarıyla 853 milyon avro, depolama alanları yapımı için ise 110 milyon avro gerekiyor.

Türkiye'de yılda ortalama 13500 hektar ormanlık alan yanarak yok oluyor. Geçen yıl çıkan yangınların 8'ine çöplükler neden oldu. Amik Gölü, Avlan Gölü, Hotamış, Eşmekaya sazlıkları gibi sulak alanlar kaybediliyor. Beyşehir Gölü, Tuz Gölü süratle kirlenmekte yüzey alanları küçülmemektedir. 135'i uluslararası öneme sahip olan 500 sulak alanımızdan RAMSAR Sözleşmesi listesine dahil edilen 12 alanda ciddi oranlarda kuruma ve kirlenme mevcuttur. Tüm dünyada koruma altına alınan alanların ülke yüz ölçümlerine oranı yüzde 12.8'dir. Türkiye'deyse aynı oran sadece yüzde 3.9'dur. Fethiye'ye fosseptik, Tuz Gölü'ne kanalizasyon akıyor, Kekova'yı yatlar, Foça'yı balık çiftlikleri yok ediyor. Bu yılın ilk ayında kükürt dioksit (SO2) ortalamaları, geçen yılın aynı ayına kıyasla Gaziantep'te yüzde 93, Kırkkale'de yüzde 47, Tekirdağ'da yüzde 46, Manisa'da yüzde 44 ve Kocaeli'nde (Merkez) yüzde 33 oranında arttı. Dilovası'nda kanser oranı ülkemizdeki genel ortalamasının neredeyse üç katına ulaştı. Milyonlarca yıl sürecek olan bir kıyı tahribatına ve doğal olarak da çevre katliamına yol açacak Karadeniz Otoyolu tamamlandı. Alınan yargı kararlarına rağmen Bergama Ovacık Altın Madeni başta olmak üzere birçok yerde siyanürle altın madeni işletmeciliği hala devam etmektedir. Tarihi ve kültürel mirasımız kalkınma uğruna Hasankeyf, Alliano, Munzur'da yok edilmeye çalışılmaktadır. Ve ülkemiz nükleer enerji santrali olmadan nükleer kaza yaşayan tek ülkedir...

Yeni bir istihdam alanı: Projecilik...

Sürdürülebilir Kalkınma'nın ve bu yaklaşımı savunan AB sürecinin yansımaları ise mantar gibi türeyen projeciliktir.

İmzalanan onca ulusal ve uluslararası antlaşma sonunda, üniversitelerden, mahallere kadar, adı “sürdürülebilir kalkınma” ile başlayan birçok topluluk, dernek v.b. kurulmuştur. İçerisinde, çevre, insan, ekonomi, kalkınma gibi kavramları belirten cümleler tüzüklere yazılmış, sonra “ver elini AB fonları” denilmiştir. Bugün küçük bir araştırma ile bile Sürdürülebilir Kalkınma üzerinden zengin olan insanları bulabiliriz. Ülkemiz tarihine “proje” kelimesi de bu süreçte yer etmeye başlamıştır. “Proje Geliştirme” eğitimleri verilerek standartlaştırmalara gidilmiştir. Fikrî standartlaştırmalara... Ya o fikrî standartlaştırma formatında “proje” geliştireceksiniz ya da avucunuzu yalayacaksınız...

En ufak idari birimin yapması gereken çalışmalar artık proje avcılarının ellerinde şekillenmeye başladı. Hükümetlerin, mecliste üretilen politikalar üzerinden harekete geçmesi ve bu çalışmalarını da idari birimleri içerisinde kendi yarattığı özgün kaynaklar aracılığı ile yerine getirmesi gerektiğini unutmamak gerekir. Ancak reel durumda, projeciliğin bu yaklaşımın tersine işlediği görülebilir. İdari, teknik kadrosu ve ekonomisi ile bağımsız ve planlı bir biçimde çevre ile ilgili yapılması gereken çalışmalar devlet kurumları tarafından proje yazılarak yapılmaya çalışılıyorsa, devlet tarafından başka mercilere veriliyorsa hatta bu başka mercilerde dernekleri bırakın proje yazan özel firmalar olmaya başlıyorsa burada artık durup düşünmek gerekir. Para verilen projelerin içeriğinin verimliliğinin tartışmak ise bambaşka bir mevzudur. Tam bu noktada, bu yaklaşımların, Sürdürülebilir Kalkınma kavramını ortaya koyan hükümetlerin ve bu hükümetlerin temelini oluşturan büyük sermaye gruplarının (Dünya Bankası, IMF v.b.) ortaya çıkardığı “Governance” (Yönetişim) ve “sosyal sermaye” gibi yaklaşımlar üzerinden şekillendiğini görmek “pazılları” yerine koymak adına yararlı olacaktır.

Dünya ve Türkiye’de yaşanan çevre sorunlarının hala devam ettiğini düşünecek olursak bu yaklaşımların artık anlamını yitirdiğini ve gerçek problemleri kamufle ederek biz çıkarları olmayan insanları kandırdığını görebiliriz.

Sürdürülebilir Kalkınma, sınıfsal farklılıkların “sürdürülmesini”, dünyayı parmakları ucunda oynatanların çevre sorunlarına takılmadan oyunlarını “sürdürebilmesine” olanak sağlamaktadır.

Sona doğru...

1970’lerden itibaren dünya kamuoyunda çevre sorunlarının bu denli yer alması ve böylesi birçok uluslararası olumlu konferansın yapılmasına rağmen, uluslararası boyutta da, tıpkı ulusal boyutta olduğu gibi çevresel değerler korunmamaktadır. Konferanslar göstermiştir ki; Birleşmiş Milletler’in mevcut yapısında bile ülkeler arası eşitlik olmadığına göre, dünyadaki temel adaletsizlik ve ekonomik yapı devam ettikçe soruna sağlıklı bir çözüm getirilememekte veya ortaya konulan çözümler kimi zaman belirli çıkar gruplarının yararı için oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Ekolojik dengeyi krize sokan ülkeler, şimdi, çevre koruma endüstrisi adı altında yaptıkları ihracatla dünyayı sömürmeye devam etmektedirler. 1995 yılında, Almanya’da 27, ABD’de 80, Japonya’da 30, Fransa’da 12, İngiltere’de 9 milyar dolarlık çevre koruma endüstrisi ihracatı yapılmıştır.

En azından uluslararası düzeyde sağlıklı bir çevre hukukunun yerleşmesi için çevre kavramının uluslar üstü bir kamu yararı kavramı olarak kabul edilmesi, çevre bilincinin geliştirilmesi, verilen zararların sorumluluğun yüklenilmesi ve bu kapsamda oluşturulacak uluslararası kararların ciddi bir şekilde ulusal ve yerel çapta uygulanması gerekmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Yerine Sürdürülebilir Yaşam...

Tüketim üzerine dayanan bir ekonomik yapı ile doğanın kendisini sürdürmeyeceği açıktır. Bu açıklık Küresel Isınma problemiyle ete kemiğe bürünmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımını öne süren iktidarlar ise böyle önemli bir sorunun çözümü için somut çalışmalar yapmamaktadırlar. Kyoto Protokolü ile karbon ticaretini ve karbon borsasını tartışanların öte yandan Sürdürülebilir Kalkınmayı ortaya sürmeleri ahlaki bir erozyon içerisinde olduklarının en büyük göstergesidir.

Bu noktada, yapılması gereken “Sürdürülebilir Yaşam” kavramını geliştirmek, altını doldurmak ve tüm dünya insanlığını bu kavram çerçevesinde yaşamı sürdürmeye çağırmaaktır. İçerisinde bulunduğumuz tüketimci kalkınma yerine, paylaşımcı, gereksinimlere dayanan, mühendislik biliminden kamu yararı için yararlanan yeni bir yapılanmaya gidilmesi ivedilikle yapılması gerekenler arasında yer almaktadır. Aksi takdirde, hastalıklarla, kirlilikle karşı karşıya kalacak yoksul halk kitleleri haline dönüşmemiz olasıdır...

